

בס"ד אייר תשפ"ד

הוראת פרשני התורה

גדולי ישראל שבכל הדורות פירשו את דבר ה' הנגלה אלינו מבין הפסוקים. באמצעות לימוד דברי הפרשנים אנחנו מתחברים לשרשרת לימוד התורה של הדורות הקודמים ובאמצעות מגוון הפירושים נגלים אלינו הפנים השונות של מילות הכתוב, ודברי התורה מקבלים משמעות ועומק.

איך נלמד פרשנות?

לימוד פירוש יתבסס על שלושה שלבים

1. הבנת המשמעות המילולית של הפסוק/ יחידת פסוקים הנלמדת
2. הבנת דברי הפרשן (הבנת המשמעות המילולית של הפירוש)
3. קישור בין הפירוש לפסוק. לקישור שני שלבים.
שלב ראשון - מה הוסיפו דברי הפרשן להבנת הפסוק?
שלב שני - מהו המקור לפירוש/הבסיס לפירוש בפסוק

לפנינו דוגמאות להצעת למידה המבוססת על שלושת השלבים האלו. נציין שהבנת פרשנות דורשת פעמים רבות לימוד רחב ומעמיק ולא תמיד נוכל למצות את לימוד הפירוש עם תלמידנו. לפני שנדגים עיון בפסוקים המבוסס על שלושת השלבים נפרט מה נדרש בכל אחד מהם.

1. עיון בפסוק ביחידת פסוקים

המורה יוודא שהתלמיד הבין את המשמעות המילולית של הכתוב. ניתן לעשות זאת בדרכים רבות (דיון בכיתה, כתיבת דברי הפסוק במילות התלמיד/ תרגום הפסוק למילות התלמיד, פירוש מילים באמצעות קרבנות למילים מוכרות, הבנתן מן ההקשר ועוד). מטרתנו היא שתלמידים יחוו כי על פי רוב הם מסוגלים להבין את הנאמר בפסוקים. התלמיד צריך לבטוח ביכולתו להבין את הפסוק הבנה פשוטה. פעמים רבות יגלה הפרשן משמעות נוספת במילות הכתוב. באופן בו אנו מציעים ללמד התלמיד יזהה מה הוסיף הפרשן ללימוד הפסוק וגם יבין במקרים רבים מניין שאב הפרשן את המקור לפירוש. על המורה להדגיש שהבנתו הראשונה של התלמיד, ללא הפירוש, היא פעמים רבות הבנה נכונה והפירוש בא לבנות קומה נוספת על הבנה זו ולא בהכרח לשלול אותה. יש לציין כי לעיתים לא ניתן להבין את משמעות הפסוק ללא עזרתו של הפרשן. במקרים אלו תפקידו של הפירוש לבאר את המילה, משפט וכדו'. הקושי להבין את המשמעות המילולית יתעורר עם קריאת הפסוק והפנייה לפרשן תהיה כדי לבאר קושי זה.

2. עיון בפירוש

המורה יוודא שהתלמיד הבין את המשמעות המילולית של דברי הפרשן. גם כאן ניתן להשתמש במגוון דרכים כדי לסייע בהבנת הפירוש - התלמיד יעתיק את דברי הפרשן ויפסק אותם, התלמיד יסמן מילים שאינן ברורות לו בדברי הפרשן, התלמיד יסמן את מילות הפסוק המצויות בתוך דברי הפרשן.

3. קישור בין הפירוש לפסוק

הבנת הפסוק והבנת הפירוש הם התשתית להבנת מעשה הפירוש - האופן בו הפירוש משפיע על הבנת הפסוק והמשתמע ממנו.

שלב א:

לפנינו מספר הצעות גנריות כתשובה לשאלה מה הוסיפו דברי הפרשן להבנת הפסוק. ניתן כמובן להוסיף הגדרות בהתאם לפירושים השונים.

ברמת הלשון: הפרשן ביאר את לשון הפסוק (הפרשן ביאר מילה/ביטוי/השלים מילה חסרה וכדו').
ברמת התוכן: הפרשן השלים מידע חסר להבנת הפסוק, ביאר סתירה בין הפסוק לפסוקים אחרים וכדו'
ברמת המשמעות: הפרשן הדגיש רעיון/משמעות הרמוזים בפסוק/העולים מן הפסוק.

בפרשיות הלכתיות: הפרשן ביאר את הדין הנלמד מן הפסוק

נשים לב שלעיתים הפרשן עושה יותר מדבר אחד – כפי שנראה בדוגמאות שלפנינו

שלב ב:

על מה ביסס הפרשן את פירושו. פירוש עשוי להתבסס על מילות הפסוק: כפל לשון, חריגה סגנונית, מילה יחידאית וכדו' שהפרשן מעניק לה הסבר. פירוש עשוי להתבסס על השוואה בין פסוקים שונים ועוד.

שלב זה דורש את המיומנות הגבוהה ביותר בהבנת פרשנות, ולעיתים תתכן יותר מתשובה אחת לשאלה כיצד הגיע הפרשן לפירושו.

הערה: ניתן לשנות את סדר ההוראה ולהתחיל את לימוד הפרשנות משלב 3. במקרה זה הלימוד יתחיל מזיהוי הצורך הפרשני – מילה קשה בפסוק, מידע חסר בפסוק, סתירה בין הפסוק לפסוק מוכר אחר וכדו'. במקרים אלו הפנייה לפרשן תעשה מתוך חיפוש אחר תשובה לשאלה שנשאלה. גם בלימוד זה יש לוודא שהתלמיד הבין את המשמעות הפשוטה של הכתוב וכן את דברי הפרשן ויודע לומר מה הוסיף/ביאר הפרשן בפירושו.

דוגמא א

הפסוק ויקרא ד'

(כב) אֲשֶׁר נָשִׂיא יַחְטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ בְּשִׁנְיָהּ וְאָשָׁם.

(כג) וְהָבִיא אֶת קָרְבָּנוּ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים.

הבנת הפסוק

כאשר נשיא חוטא בשגגה הוא צריך להביא קרבן (חטאת) שעיר עזים זכר תמים.

הפירוש: רש"י ויקרא ד'

(כב) אשר נשיא יחטא – לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו.

הבנת הפרשן

זו זכות גדולה לדור שהנשיא שלו מוכן להודות על שגגות וזדונות ולהביא קורבן שיכפר על חטאיו.

או: יש להעריך נשיא על כך שהוא מודה בחטאיו.

מה עשה הפרשן?

הפרשן הוסיף רעיון ומשמעות לפסוק. בקריאה ללא הפירוש הבנו שהפסוק מדבר על קורבן שצריך להביא נשיא. הפירוש הוסיף שהודאה של נשיא בחטאו ראויה להערכה ואינה מובנת מאליה. דור שמונהג על ידי נשיא שמוכן להודות בחטאיו הוא דור שזוכה בהנהגה ראויה.

על מה מתבסס הפירוש?

השימוש במילה אשר (במקום המילה כ), הביאה את רש"י בעקבות חז"ל (תורת כהנים ה,א) לדרוש את המילה אשר, שמשמעות הפשוטה היא "כאשר", ולומר שהיא רומזת למילה השבח אשרי (לדוג' "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" תה' א, א)

ניתן להפנות את התלמידים לפסוקים בהם הציווי להביא פירוש פותח במילה ואם...

ויקרא פרשת ויקרא פרק ד

ג) אִם הִכְהֵן הַמְּשִׁיחַ יִחָטָא

יג) וְאִם כָּל עַדְתּוֹ יִשְׁרָאֵל יִשְׁגּוּ ...

ההשוואה תגלה שהשימוש במילה אשר מהווה חריגה סגנונית. החריגה הסגנונית רומזת לדעת הפרשנים לשבח לנשיא ולדורו.

הערה – יש חשש שתלמיד יחשוב שרש"י פירש את המילה אשר כאשרי. כדי לבדוק אם הפירוש מבאר את המילה ינסה התלמיד לכתוב מחדש את הפסוק עם המילה אשרי. התלמיד יראה שלא ניתן לקרוא את הפסוק באופן הזה. המורה יסביר שחז"ל למדו את הרעיון מדרשת המילה אשר.

דוגמא ב

הפסוק

ויקרא יט

ג) אִישׁ אָמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם :

הבנת הפסוק

איש צריך לירא מאמו ומאביו וצריך גם לשמור שבת כי ה' הוא האלוקים שלנו.

הפירוש:

רש"י ויקרא פרשת קדושים פרק יט

ואת שבתתי תשמרו - סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף על פי שהזהרתך על מורא אב, אם

אם אומר לך: חלל את השבת, אל תשמע לו, כן בשאר כל המצות.

אני ה' אלהיכם - אתה ואביך חייבים בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי.

הבנת הפירוש

איש צריך לירא מהוריו אבל הוא קודם כל מחוייב לשמור שבת כי ה' הוא האלוקים שלנו ולו גם ההורים וגם הבנים מחוייבים.

מה עשה הפרשן?

למד מן הפסוק דין נוסף בנוגע ליחס שבין שני הדינים הכתובים בפסוק. בקריאה ללא הפירוש הבנו שהפסוק מציג שני דינים. הפירוש הוסיף הבנה אודות היחס בין שני דינים אלו.

על מה מתבסס הפירוש?

רש"י מבסס את הדין הנלמד על סמיכות המצוות בפסוק. "סמך שמירת שבת... ועל הבנת המילים הנוספות "אני ה' אלוהיכם" כציווי להעדיף את קיום מצוות ה'.

דוגמא ג

הפסוק:

ויקרא יח

(ד) אֶת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בְּהֵם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם :

הבנת הפסוק

צריך לשמור את המשפטים והחוקים של ה'

הפירוש:

רש"י (ד) את משפטי תעשו - אלו דברים האמורים בתורה במשפט, שאלו לא נאמרו, היו כדאי לאמרן:

ואת חקתי תשמרו - דברים שהם גזירת המלך, שיצר הרע משיב עליהם, למה לנו לשומרן, ואומות העולם משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת, לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם, אי אתם רשאים להפטר:

הבנת הפירוש

את המצוות שאתם מבינים את טעמן (משפטים) ואת המצוות שאינכם מבינים את טעמן (חוקים) עליכם לעשות ולשמור משום ש"אני ה' אלוקיכם" ה' צווה אותנו לעשות אותם.

מה עשה הפרשן

ביאר את ההבדל בין המילים הדומות (משפטים וחוקים) והדגיש/והצביע על רעיון בפסוק

על מה מתבסס הפירוש?

חז"ל הגדירו משפטים כמצוות שטעמן מובן לאדם וחוקים כמצוות שטעמן אינו מובן. להגדרות אלו בסיס בעיון בהופעת המילים משפט וחוק לאורך התורה. בנוסף, הפירוש רואה במילים אני ה' אלוקיכם נימוק לציווי.

דוגמא ד

הפסוק

ויקרא יט

(טז) לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה'

הבנת הפסוק

בדוגמה הזו לא ניתן להבין את הפסוק באופן מילולי - אסור לעמוד על הדם של הרע. יש להניח שתלמידים שאינם מכירים את הביטוי 'לעמוד על דם' יתקשו בהבנת הפסוק. ייתכן שהתלמידים יציעו שמדובר באיסור שקשור בשפיכות דמים.

הפירוש:

לא תעמד על דם רעך – לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון: טובע בנהר, וחיה או לסטין באין עליו.

הבנת הפירוש

אסור לעמוד מן הצד, או לעמוד ללא מעש, כאשר מישהו נמצא בסכנת חיים ודמו עלול להישפך.

מה עשה הפרשן

פירש את משמעות הביטוי לא תעמוד על דם../וניסח את הדין הנלמד מן הפסוק

על מה מתבסס הפירוש?

חז"ל ורש"י רואים בביטוי לעמוד על הדם דימוי לאדם שעומד מן הצד ולא מתערב כאשר דם נשפך מול עיניו.

דוגמא ה

הפסוק

ויקרא יט

(יד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני ה' :

הבנת הפסוק

אסור לקלל חרש ואסור לשים מכשול לפני עור. צריך לירוא מה'.

הפירוש:

רש"י ויקרא פרשת קדושים פרק יט

ויראת מאלהיך - לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמט (=להתחמק) ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו "ויראת מאלהיך" המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו "ויראת מאלהיך" :

הבנת הפירוש

האדם צריך לזכור שאלוקים רואה גם ללבו ולירוא ממנו. כך ימנע האדם מלעשות מעשים רעים/מלפגוע באחרים גם כאשר הם לא יכולים לראות שהוא פוגע בהם משום שה' רואה.

מה עשה הפרשן

הוסיף משמעות למצוות הנאמרות בפסוק

על מה מתבסס הפירוש?

במצוות רבות שקשורות לכוונה מוסיפה התורה את האזהרה "ויראת מאלוקיך". מהשוואה המקומות בהם מופיע הציווי "ויראת מאלוקיך" לאחר ציווי מסיק רש"י את מסקנתו. ואולי, הפרשן למד את הרעיון מתוך הקשר שבין שתי הדוגמאות המובאות בתחילת הפסוק (איסור קללת חרש והנחת מכשול לעיוור) לבין הביטוי בסוף הפסוק "ויראת מאלוהיך". בשתי הדוגמאות הללו מדובר בעבירות שהנפגע לא יודע על כוונת הפוגע (החרש לא שומע את הקללה והעיוור לא רואה מי הניח את המכשול). ולכן מכאן נלמד שה' רואה ויודע על כוונת כל מעשינו.

דוגמא ו

הפסוק ויקרא ב'

א ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה :

הבנת הפסוק

כאשר מביאים קרבן מנחה היא צריכה להיות מורכבת מסולת, שמעליה שמן ולבונה.

הפירוש

רש"י ויקרא ב'

(א) נפש כי תקריב - לא נאמר "נפש" בכל קרבנות נדבה אלא במנחה; מי דרכו להתנדב מנחה? עני; אמר הקדוש ברוך הוא: מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו

הבנת הפירוש

עני שמתנדב להביא קרבן מנחה נחשב בידי ה' כמי שעושה מעשה גדול/כמי שקרבנו הוא קרבן גדול (רש"י הניח שעניינים מביאים קרבן מנחה כנדבה ולא קרבנות נדבה אחרים).

מה עשה הפרשן?

הפרשן הצביע על רעיון

על מה מתבסס הפירוש?

השימוש בכינוי "נפש" למי שמביא קרבן מנחה בניגוד לכינוי "אדם" בקרבן עולה בפרק א'
ניתן להפנות את התלמידים לפסוק בפרק א' הפותח במילה אדם

אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם קָרְבָן לַה' מִן הַבְּהֵמָה ...

הערה למורה – בכדי להבין את דברי רש"י **התלמיד צריך ידע קודם** - עליו להכיר את המושג קרבנות נדבה. התלמיד גם צריך להבין מדוע דווקא העניים התנדבו להביא מנחה – קרבנות נדבה אחרים (עולה ושלמים) היו מבעלי חיים שעולים כסף רב ואילו המנחה הייתה קרבן צנוע שמורכב מחומרים פחות יקרים.

דוגמא ז

הפסוק ויקרא ג'

א וְאִם זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מִקְרִיב אִם זָכָר אִם נְקֵבָה תָּמִים יִקְרִיבֵנוּ לִפְנֵי ה':

משמעות הפסוק

כאשר מביאים קרבן שלמים מן הבקר אפשר להביא זכר או נקבה ולהקריב אותו לה'.

הפירוש

רש"י ויקרא ג'

א) שלמים - שמטילין שלום בעולם. שלמים - שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים.

הבנת הפירוש

הבאת שלמים מוסיפה טוב לעולם ויוצרת שלום. הסיבה לכך היא, מכיון שכולם נתרמים/נהנים ממנו (חלק מקריבים, חלק הכהנים אוכלים וחלק הבעלים אוכלים).

מה עשה הפרשן?

הפרשן הסביר את המילה (שלמים) והצביע על רעיון הנלמד ממנה (רעיון השלום).

על מה מתבסס הפירוש?

הכינוי 'שלמים' לקרבן, הוא כינוי סתום ולא מובן מן הכתוב (בניגוד לכינויים של קרבנות אחרים – עולה, מנחה, אשם וחטאת, שבהם ההסבר של שם הקרבן עולה מן הכתובים) וממנו עלה הרעיון של השלום הגלום בקרבן.

הערה למורה – בכדי להבין את דברי רש"י **התלמיד צריך ידע קודם** - עליו לדעת שקרבן שלמים נחלק בין שלושה – מזבח, כהנים ובעלים. ידע זה נלמד בהמשך הפסוקים והתלמיד עדיין לא מודע לו בפסוק א. את הפירוש של רש"י יש ללמד אחרי שלומדים את תוכן הפרק.

בנוסף יש לשים לב שפירושו של רש"י כאן מורכב משני ד"ה שניהם המילה שלמים, בפירוש הראשון יש קביעה כללית, ובפירוש השני יש הסבר איך נוצר שלום בשעת הבאת קרבן שלמים.

דוגמא ח

הפסוק ויקרא ד'

(יג) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִעְלַם דְבַר מְעִינֵי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תִעָשֶׂינָה וְאָשְׁמוּ: (יד) וְנִוְדָעָה הַחֲטָאֹת אֲשֶׁר חָטְאוּ עֲלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקֹּהֵל פָּר בֶּן בֶּקָר לְחֲטָאת וְהִבִּיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱהֹל מוֹעֵד:

הבנת הפסוק

כאשר כל הציבור חוטא בשגגה עליהם להביא פר כקרבן חטאת ולהביאו למשכן

רש"י ויקרא ד'

(יג) עדת ישראל - אילו סנהדרין. ונעלם דבר - טעו להורות באחד מכל כריתות שבתורה שהוא מותר. הקהל ועשו - שעשו הצבור על פיהם.

הבנת הפירוש

במקרה שהסנהדרין טועה בפסיקה והציבור עובר בשגגה על עבירה שחייבים עליה כרת, יש להביא קרבן חטאת עבור כל הציבור.

מה עשה הפרשן?

הפרשן פירש מילים (עדת ישראל) והסביר את הדין הנלמד מן הכתוב.

על מה מתבסס הפירוש?

מבחינה לשון הכתוב - הכינוי "עדת ישראל" ככינוי לציבור הוא חריג מבחינת תוכן הפסוק - האפשרות שכל הציבור יחטא בשגגה היא אפשרות רחוקה והמקרה המתואר בדין יוצר פשר לתוכן הכתוב ומבהיר את ההתרחשות.

דוגמא ט

הפסוק ויקרא ה'

(כג) וְהָיָה כִּי יַחֲטִא וְאָשֵׁם וְהִשִּׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל אוֹ אֶת הַעֲשָׂק אֲשֶׁר עָשָׂק אוֹ אֶת הַפְּקֻדֹן אֲשֶׁר הִפְקֹד אֹתוֹ אוֹ אֶת הָאֲבֹדָה אֲשֶׁר מָצָא:

(כד) אוֹ מִכָּל אֲשֶׁר יִשְׁבַע עָלָיו לְשֹׁקֵר וְשָׁלַם אֹתוֹ בְּרֵאשׁוֹ וְחִמַּשְׁתִּיו יִסֹּף עָלָיו לְאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְיוֹם אֲשַׁמְתּוּ:

(כה) וְאֶת אֲשַׁמּוֹ יָבִיא לְה' אֵיל תְּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכָּד לְאֲשֵׁם אֵל הַכֹּהֵן:

הבנת הפסוק

אדם שחטא והיה אשם בגזלה או בעושק או בשימוש בפקידון שהפקידו אצלו או בכל דבר אחר שעליו יש להשבע בפני בית דין, עליו להשיב את הגזילה או את הפיקדון בתוספת חומש (ולהביא קרבן איל כקרבן אשם).

רש"י ויקרא ה'

(כג) כי יחטא ואשם - כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי חטא ואשם.

הבנת הפירוש

אדם שגזל את חברו ונשבע בשבעות שקר ואחר כך התחרט והבין מעצמו שהוא אשם, עליו להשיב את הממון בתוספת חומש (ולהביא קרבן אשם).

מה עשה הפרשן?

הפרשן הסביר את המילה "ואשם" הסביר את הדין העולה מן הכתוב

על מה מתבסס הפירוש?

מבחינת לשון הכתוב – הפועל "ואשם" נראה חזרה על הפועל הקודם. רש"י ביאר כי משמעות הפועל ואשם היא - הודה באשמתו.

הערה למורה – בכדי להבין את דברי רש"י יש להתייחס גם ליחידת הפסוקים כג-כה ולא רק לפסוק כג. מומלץ שהמורה ישתמש ביחידת הפסוקים לדיון רעיוני באפשרות של חרטה ותיקון, גם לאחר שהסתיימה הפרשייה והדין הוכרע.